

Trendy v daňovom zaťažení slovenských domácností¹

Jana Valachyová, Norbert Švarda, Matúš Senaj a Zuzana Siebertová
Kancelária Rady pre rozpočtovú zodpovednosť

Daň z príjmov spolu so sociálnymi a zdravotnými odvodmi tvoria najvýznamnejšiu časť príjmov rozpočtu verejnej správy. Na ich výnos vplývajú okrem aktuálneho makroekonomického prostredia aj zmeny v daňovo-odvodovom systéme, ktoré následne ovplyvňujú daňové zaťaženie domácností. Legislatívne nastavenie daňového systému môže obsahovať prvky, ktoré automaticky menia efektívne daňové zaťaženie aj pri absencii priamych legislatívnych zmien. V tomto článku je kvantifikovaný vývoj daňového zaťaženia slovenských domácností využitím individuálnych údajov.

POMALÝ RAST ODPOČÍTEĽNÝCH POLOŽIEK ZVYŠUJE ZDAŇOVANIE PRÍJMOV TZV. TICHÝM SPÔSOBOM

V slovenskom daňovom systéme zohrávajú významnú úlohu odpočítateľné položky². Ich výška je legislatívou naviazaná na životné minimum, ktoré v posledných rokoch rastie pomalšie ako nominálne mzdy, čím systematicky dochádza k efektu tichého zdaňovania. Navyše pomalý rast odpočítateľných položiek pri súčasnom rýchlom zvyšovaní minimálnej mzdy viedol k postupnému znižovaniu výšky zamestnaneckej prémie osôb s nízkym príjmom, až sa v roku 2015 dostala na nulu. Od roku 2016 k tichému zdaňovaniu prispieva tiež skutočnosť, že odvodová odpočítateľná položka pre zdravotné odvody zavedená v roku 2015 bola stanovená pevnou sumou.

Jednoduchým príkladom môže byť jednotlivec s príjmom na úrovni priemernej mzdy, kto-

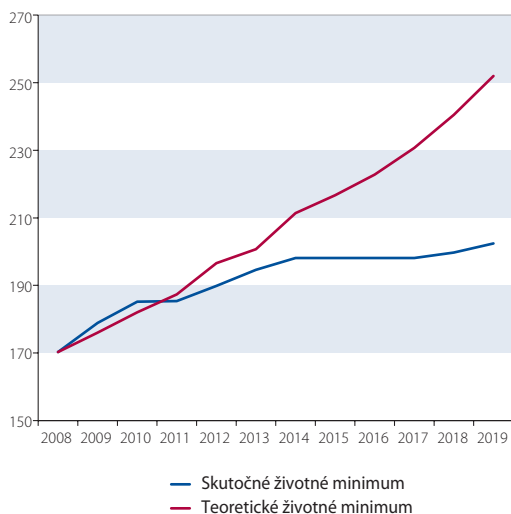
rému stúpila mzda z 858 € v roku 2014 na 883 € v roku 2015. V roku 2014 mesačne platil daň z príjmov vo výške 81 €. Ak by odpočítateľná položka rástla tak ako jeho mzda, v nasledujúcom roku by zaplatil daň z príjmov 83,30 €. V skutočnosti sa nezdaniteľná časť nezmenila a jeho daň z príjmov dosiahla až 85 €. Napriek tomu, že sa tento jednotlivec neposunul v mzdovej distribúcii, prostredníctvom tichého zdanenia zaplatil na dani o 1,70 € mesačne viac.

Graf 1 zobrazuje vývoj skutočných hodnôt životného minima od roku 2008 v porovnaní s hypotetickou situáciou, keby sa efekt tichého zdaňovania neprejavil, t. j. ak by životné minimum rástlo rovnakým tempom ako mzda bežného človeka (medián). V sledovanom období rastú zdaniteľné príjmy rýchlejšie ako životné minimum (s výnimkou rokov 2009, 2010 a 2013), v dôsledku čoho rastie efektívna sadzba dane z príjmov fyzických osôb.

¹ Prezentované názory a výsledky v tomto článku sú názormi analytikov a nevyjadrujú oficiálne stanovisko KRRZ. Za cenné rady a pripomienky ďakujeme Viktorovi Novyzedlákovovi a Marekovi Porubskému.

² Nezdaniteľná časť základu dane na jednotlivca, manžela/manželku, daňový bonus.

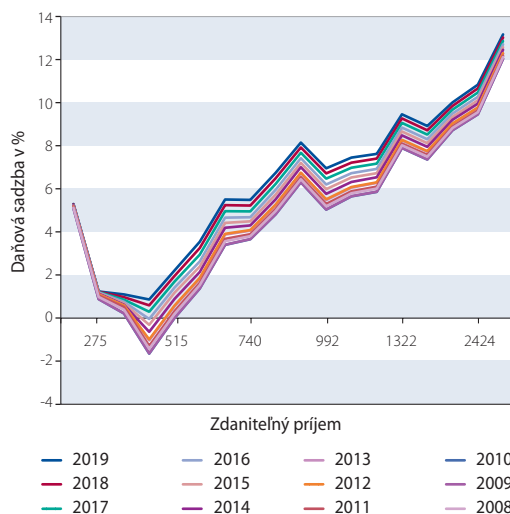
Graf 1 Vývoj skutočného a teoretického životného minima

Zdroj: KRRZ.

Poznámka: Teoretické životné minimum je nastavené tak, aby od roku 2008 rástlo v súlade s rastom mediánovej mzdy.

Graf 2 Vplyv tichého zdaňovania na priemernú sadzbu dane z príjmov fyzických osôb

Zdroj: KRRZ.

Poznámka: Graf zachytáva iba vplyv tichého zdaňovania. Podkladové údaje a legislatíva sú zafixované pre rok 2016.

- 3 Daňový klin je definovaný ako podiel zaplatenej dane z príjmov, sociálnych a zdravotných odvodov k celkovým nákladom práce (vrátane odvodov do druhého piliera dôchodkového poistenia, ktoré sú považované za povinné odvody a zvyšujú daňový klin).
- 4 Efektívna daňová sadzba je definovaná ako podiel zaplatenej dane z príjmov k zdaniteľnému príjmu.

Tiché zdanenie ovplyvnilo daňové zaťaženie osôb vo všetkých príjmových kategóriách, pričom najvyšší vplyv vo výške 2,3 percentuálneho bodu sledujeme pri nízkom príjme (graf 2). Dôvodom je, že rovnaká zmena v odvodení dani spôsobí pri nižších príjmoch vyšší nárast efektívneho daňového zaťaženia. K poklesu daňového zaťaženia prišlo v rokoch 2009 a 2010, keď odpočítateľné položky rástli rýchlejšie ako mediánová mzda. Roztvárajúce sa nožnice spôsobené zastávaním rastu odpočítateľných položiek za rastom príjmov sa prejavujú aj v rozpočtovanom období 2017 až 2019. Oproti roku 2016 sa predpokladá nárast efektívneho zaťaženia daňou z príjmov fyzických osôb o 0,5 percentuálneho bodu z dôvodu tichého zdanenia.

LEGISLATÍVNE ZMENY ZASAHUJÚ HLAVNE DO ODVODOVÉHO ZAŤAŽENIA

Vývoj daňovo-odvodového zaťaženia v období rokov 2008 až 2019 vrátane legislatívnych vplyvov je zobrazený v grafoch 3 a 4 prostredníctvom efektívnej sadzby dane z príjmov³ a daňového klinu⁴, ktorý zahŕňa okrem zmien v dani z príjmov fyzických osôb aj zmeny v zdravotných a sociálnych odvodoch.

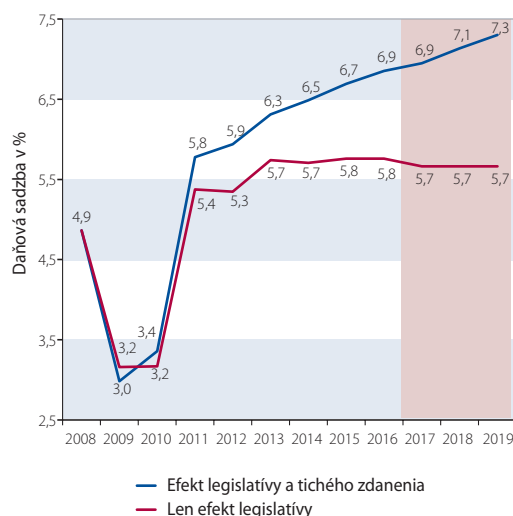
Priemerná efektívna sadzba dane z príjmov v roku 2016 dosiahla 6,9 %, čo oproti roku 2008 predstavuje nárast o 2 percentuálne body. Väčšia časť tohto nárastu je dôsledkom tichého zdanenia. Výlučne z titulu legislatívnych zmien by efektívna daňová sadzba vzrástla o 0,9 percentuálneho bodu. Priamy legislatívny vplyv na zníženie daňového zaťaženia malo v roku 2009 a 2010 protikrizové opatrenie v podobe dočasného zníženia koeficientu pri výpočte odpočítateľných položiek. V porovnaní s rokom 2016 efektívna sadzba dane do roku 2019 narastie o 0,4 percentuálneho bodu.

Zatiaľ čo v dynamike daňovej sadzby hrá od roku 2011 prím tiché zdanenie, daňovým klinom hýbu významne aj legislatívne zmeny. Po zavedení balíčka legislatívnych zmien v roku 2013 stúpol klin o 1,6 percentuálneho bodu a dosiahol hodnotu 36,5 %. V roku 2015 poklesol o 0,9 percentuálneho bodu z dôvodu zavedenia odvodovej odpočítateľnej položky. V roku 2016 daňový klin dosiahol úroveň 36 %, čo je oproti roku 2008 nárast o 1,6 percentuálneho bodu. V rokoch 2017 až 2019 sa očakáva nárast klinu o 0,6 percentuálneho bodu pôsobením tichého zdanenia. Vplyv zvýšenia maximálnych vymeriavacích základov v roku 2017 je kompenzovaný vplyvom zvýšenia paušálnych výdavkov pre samostatne zárobkovo činné osoby (SZČO) v tom istom roku, súčasne bude klesať vplyv odvodových odpočítateľných položiek.

ZÁSAHY V LEGISLATÍVE SÚ ZAMERANÉ NA VYBRANÉ SKUPINY POPULÁCIE

Na vplyv tichého zdanenia poukazujú plynule stúpajúce krivky v grafe 5, ktorý zobrazuje daňové zaťaženie podľa výšky príjmu. Efekt tichého zdanenia sa týka takmer všetkých osôb okrem vysokopříjmových, ktoré nemajú nárok na odpočítateľnú položku. Z rovnakého dôvodu sa legislatívna zmena vo výpočte odpočítateľných položiek v rokoch 2009 a 2010 dotkla všetkých okrem vysokopříjmových. Naopak, len u vysokopříjmových je pozorovateľný vplyv výrazného zvýšenia maximálnych vymeriavacích základov pre zdravotné a sociálne odvody, ako aj efekt zavedenia druhej sadzby dane v roku 2013 (graf 6). Zavedenie odvodových odpočítateľných položiek v roku 2015 sa prejavilo výrazným poklesom v daňovom klinu pri nízkopříjmových domácnostiach (o 3 percentuálne body v príjmovej kategórii 400 až 500 €), pozorovateľné je však aj

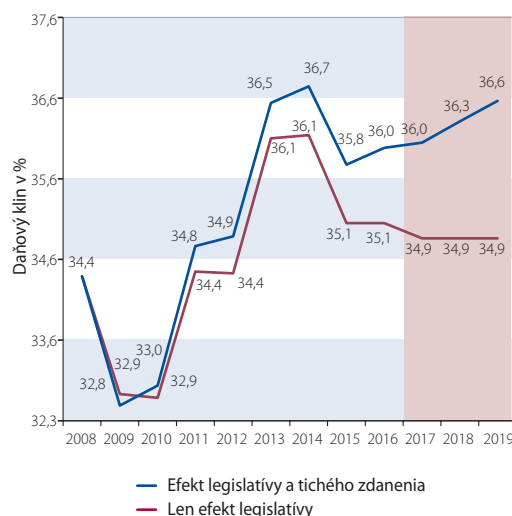
Graf 3 Efektívna daňová sadzba na úrovni domácností (v %)

Zdroj: KRRZ.

Poznámka: Graf zobrazuje priemernú daňovú sadzbu všetkých domácností v jednotlivých rokoch.

Graf 4 Daňový klin na úrovni domácností (v %)

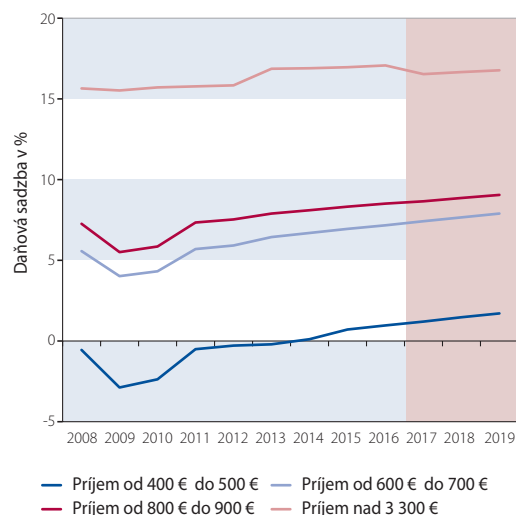

Zdroj: KRRZ.

Poznámka: Graf zobrazuje priemerný daňový klin všetkých domácností v jednotlivých rokoch.

Graf 5 Efektívna daňová sadzba na úrovni domácností podľa príjmových skupín (v %)

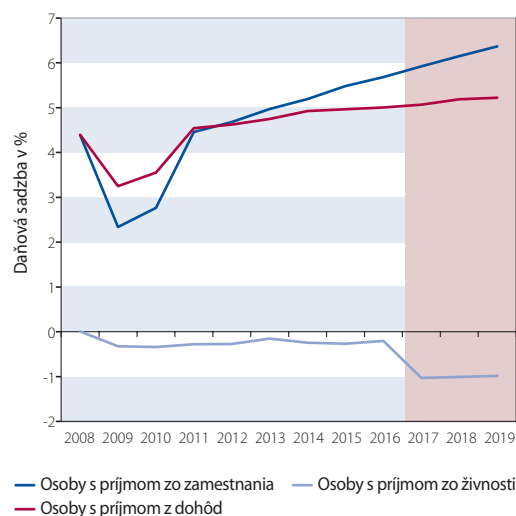
Zdroj: KRRZ.

pre domácnosti s vyšším príjmom, v ktorých si jeden z partnerov uplatňuje odvodovú odpočítateľnú položku.

Najvýraznejšie zasiahli zmeny v legislatíve v roku 2013 osoby s príjmom z dohôd

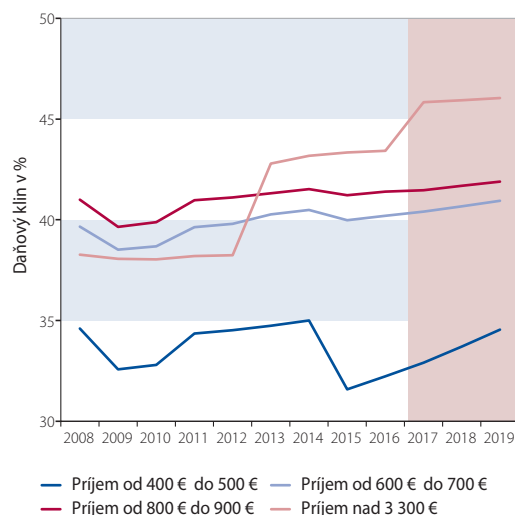
Odvodová povinnosť dohodárov vtedy vzrástla z úrovne blízkej nule na úroveň zamestnancov.⁵ Samostatne zárobkovo činným osobám rástlo zaťaženie od roku 2013 z dôvodu postupne sa znižujúceho koeficientu pri výpočte vymeriavacieho základu pre platenie odvodov. Od roku 2017 zvýšenie paušálnych výdavkov ich zaťaženie naopak znižuje. U osôb s príjmom zo zamestnania je možné v roku 2015 pozorovať pokles v daňovom kline o 1,8 percentuálneho bodu v dôsledku zavedenia odvodovej odpočítateľnej položky.

Graf 7 Efektívna daňová sadzba na úrovni jednotlivcov podľa typu príjmu (v %)

Zdroj: KRRZ.

Graf 6 Daňový klinec na úrovni domácností podľa príjmových skupín (v %)

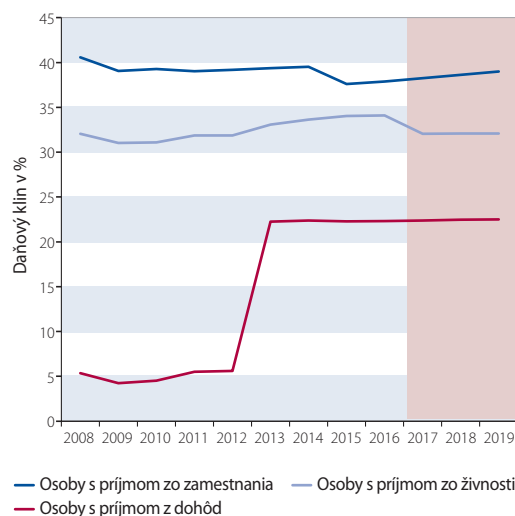

Zdroj: KRRZ.

Daňovo-odvodový systém zvýhodňuje rodiny s deťmi, znevýhodňuje pracujúcich dôchodcov

Efektívna daňová sadzba štvorčlennej domácnosti je nižšia ako pri ostatných analyzovaných domácnostiach vďaka uplatneniu daňového bonusu na deti. Úroveň efektívnej sadzby je naopak najvyššia v domácnostiach pracujúcich dôchodcov, keďže si uplatňujú odpočítateľnú položku zníženú o výšku dôchodku. Vybrané typy domácností vykazujú rovnaký trend v efektívnom zaťažení, pokles zaťaženia v rokoch 2009 a 2010, nárast v roku 2013 a pokles v roku 2015. Nárast efektívnej daňovej sadzby v roku 2013 pre všetky typy domácností, okrem jednočlených, je dôsledkom sprísnenia podmienok na uplatnenie si odpočítateľnej položky na manželu, resp. manželku.

Graf 8 Efektívny daňový klinec na úrovni jednotlivcov podľa typu príjmu (v %)

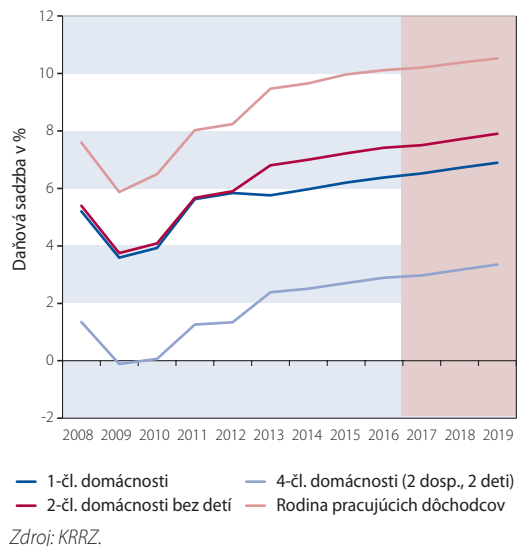
Zdroj: KRRZ.

5 Efektívne daňové zaťaženie dohodárov však nedosahuje úroveň efektívneho zaťaženia zamestnancov, keďže existujú výnimky pre študentov, ktorí naďalej nemusia platiť z dohôd odvody. Podobne ani dôchodcovia pracujúci na dohody nemusia platiť odvody v plnej výške.

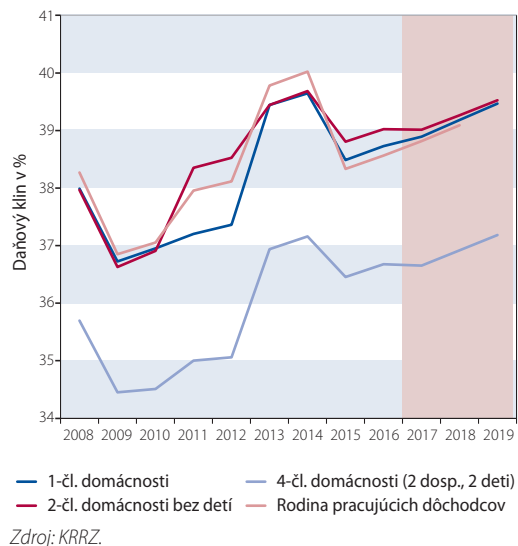

6 Siebertová Z., Švarda N. & J. Valachyová, 2016: Improving the Validity of Microsimulation Results: Lessons from Slovakia. *International Journal of Microsimulation*, International Microsimulation Association, vol. 9(2), pages 77-105.

Graf 9 Efektívna daňová sadzba podľa typu domácností (v %)

Graf 10 Efektívny daňový klin podľa typu domácností (v %)

POUŽITÁ METODOLÓGIA

Na účely simulácie dane z príjmov, zdravotných a sociálnych odvodov (vrátane odvodov do 2. piliera dôchodkového poistenia) a sociálnych transferov za vopred určených predpokladov je použitý mikrosimulačný nástroj SIMTASK vytvorený v KRRZ.⁶ Podkladové údaje na simulácie pochádzajú z výberového zisťovania o príjmoch a životných podmienkach (SK-SILC). Aby boli údaje o príjmoch reprezentatívne pre Slovensko, použité váhy zohľadňujú aj príjmovú distribúciu podľa individuálnych údajov Sociálnej poisťovne. Informácie o príjmoch SZČO sú v zisťovaní SK-SILC nadhodnotené, preto bola táto premenná upravená tak, aby korešpondovala s údajmi v individuálnych daňových priznaniach.

Cieľom tohto príspevku je izolovať vplyvy legislatívnych zmien. Z tohto dôvodu sa používajú na celom horizonte analýzy údaje zodpovedajú-

ce roku 2016 (abstrahuje sa od vplyvu demografických zmien, zmien v príjmovej distribúcii, ako aj od následných reakcií na legislatívne zmeny), pričom sa mení legislatíva pre daň z príjmov fyzických osôb a odvodov podľa aktuálneho stavu v danom roku. Hodnoty životného minima sú upravené tak, aby bol zachovaný pomer životného minima a mediánovej mzdy v príslušnom roku.

SIMTASK momentálne umožňuje analyzovať daňovo-odvodové systémy od roku 2008. Analyzované obdobie pokrýva aj trojročný horizont rozpočtu verejnej správy do roku 2019. Daňovo-odvodové systémy na roky 2017 až 2019 obsahujú zmenu v paušálnych výdavkoch SZČO, ktorá už je zahrnutá v rozpočte verejnej správy na tieto roky, a tiež dodatočne schválené zvýšenie maximálneho vymeriavacieho základu pre sociálne poistenie a jeho zrušenie pre zdravotné poistenie.